

РОЗВИТОК КИТАЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ: НАУКОВІ ПІДХОДИ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ

Стаття містить аналіз напрямів діяльності економічної дипломатії Китаю и відповідних досліджень з наголосом на її зростаючу роль у національній зовнішньо-торгівельній політиці, її внесок у розвиток зовнішньої торгівлі та швидкий економічний поступ КНР у цілому.

Ключові слова: економічна дипломатія, протекціонізм, технічні бар'єри.

Державний візит Президента України В.Ф. Януковича до Китайської Народної Республіки (2–5 вересня 2010р.) виявив, поміж іншим, істотну вагу економічної дипломатії у всьому комплексі двосторонніх відносин. Це відбилося на ході візиту і на характері підписаних за його результатами українсько-китайських документів. Так, Глава Української держави, якого супроводжувала пред ставницька делегація ділових кіл України, практично кожного дня свого чотириденного візиту мав зустрічі і контакти з широкими колами підприємців, бізнесменів, потенційних інвесторів Китаю, зокрема, САР Гонконг. Стосовно укладених під час візиту українсько-китайських документів слід зазначити, що більшість з них мала економічний характер.

МЗС та інші причетні центральні органи виконавчої влади України, передусім Міністерство економічного розвитку і торгівлі, а також інші міністерства економічного блоку уряду приділяють значну увагу взаємодії з Китаєм в галузі економічної дипломатії. Водночас, як об'єкт наукового дослідження, вона поки що перебуває поза колом інтересів вітчизняних науковців, які надають перевагу висвітленню проблем економічної дипломатії на прикладі розвинутих країн¹.

Між тим зовнішньополітична діяльність Китаю в умовах світової економічної кризи носить дедалі

**ВЕЛИЧКО В.В.,
кандидат
історичних наук,
доцент,
Дипломатична
академія України
при МЗС України**

виразніший прагматичний, практичний характер. Адже Китай усе ширше використовує інструменти дипломатії задля реалізації власних амбітних інтересів стосовно забезпечення сталого економічного зростання, розв'язання соціальних, гуманітарних та екологічних питань власного розвитку тощо. Чільне місце серед напрямків зусиль дипломатичної служби Китаю посідає зміцнення інтеграційних тенденцій в регіоні Південно-Східної та Північно-Східної (включаючи РФ) Азії, продовження конкурентної боротьби з Європейським Союзом та Сполученими Штатами за світові ринки.

Моніторинг закордонних візитів керівників та представників економічного блоку китайського уряду та місцевих адміністрацій переконує, що одне з провідних місць у дипломатії Китайської Народної Республіки посідає саме економічне співробітництво у його різних формах.

У Китаї поглиблюється розуміння того, що стан речей у зовнішній та внутрішній політиці держави вимагає подальшого розвитку теорії і практики сучасної економічної дипломатії – *цзінцзі вайцзяо* – як національного інструменту збереження і подальшого примноження міжнародної конкурентоспроможності країни, реалізації політики заохочення експорту, подальшого залучення іноземних інвестицій, зміцнення національної конкурентоспроможності, використання конкурентних переваг для протидії нестабільності на світовому ринку задля ефективного забезпечення національних інтересів за умов глобалізації та регіоналізації процесів світового розвитку.

У китайських наукових колах сформувався консенсус щодо місця і ролі економічної дипломатії у суспільстві: аби протистояти викликам глобалізації кожна держава має поступово підносити значення економічної дипломатії як „стрижня зовнішньоекономічних відносин” – *дуйвай цзінцзі гуаньсі хесінь*. Береться до уваги й те, що розвинуті країни розробляють чи вже ухвалили стратегію розвитку економічної дипломатії. Вона з допоміжного напрямку дипломатії в широкому сенсі переросла у її основну складову. Нині економічна дипломатія перетворилася на надзвичайно важливу рушійну силу зовнішньоторговельних відносин практично усіх країн світу.

У Китаї зміцненню теоретичних засад та удосконаленню методологічної бази економічної дипломатії приділяється істотна увага. Кількість відповідних публікацій у зовнішньополітичних, економічних та відомчих виданнях Китаю помітно збільшилася. Опубліковано й ряд монографій, зокрема Чжан Сюебіня, Чжан Сюйчена, Жоу Юньшена, Лу Ї, Юй Яньчжу, Хе Чжуншуня та ін. Робота Хе Чжуншаня „Дослідження з економічної дипло-

матії Китаю: теорія і практика” вже стала у Китаї свого роду бестселером серед фахівців та зацікавлених читачів².

Визнаним провідним осередком з вивчення проблем економічної дипломатії є інститут міжнародної економіки Дипломатичного університету МЗС КНР. Його науковці (Чжан Юевень, Чжоу Лін, Цзян Жуйпін, Хун Їн, Лю Шугуан, Чжан Січжень та ін.) тривалий час займаються теоретичними та прикладними питаннями економічної дипломатії, про що свідчить, зокрема, опублікована 2009 р. колективна монографія „Теоретичний збірник з економічної дипломатії Китаю”³.

У публікаціях згаданих авторів йдеться про те, що як одна з рефлексій перебігу політичних та економічних процесів в Китаї і у світі, економічна дипломатія цієї азійської країни має тривалу історію і відігравала, принаймні з середини 19-го століття, значущу роль у зовнішніх зносинах⁴.

Представляючи різні університети та академічні інституції Китаю, автори одностайно визначають економічну дипломатію як частину дипломатичної практики та об'єктивне явище, яке стоїть в одному ряду з політичною та безпековою дипломатією і має власну тривалу історію.

Як зазначалося вище, економічна дипломатія поступово перетворюється на об'єкт, предмет на напрям досліджень як академічної, так і університетської науки. Проте, на думку ряду китайських науковців, вона досі не отримала не тільки інституційних рамок, а й визнання як окремої прикладної науки із своїм предметом вивчення та методологією досліджень.

Як свідчать доступні нам результати китайських наукових розвідок, у КНР економічна дипломатія все ж поступово перетворюється на прикладну науку у системі економічних наук, формуючи свій предмет та відповідну методологію. Це полегшується тим, що економічна дипломатія вже де-факто є навчальною дисципліною у вищих навчальних закладах відповідного профілю (спеціальності „міжнародні відносини”, „міжнародні економічні відносини” та ін.).

З іншого боку, масштаб наукових розвідок у різних сферах цього виду дипломатичної діяльності зростає. Цьому сприяє те, що у центральних та місцевих органів влади, практичних організацій з'явилася потреба у відповідних консультаційних послугах.

Водночас в Китаї поки не сформовано єдиної концепції економічної дипломатії, позаяк одні науковці (Чжан Сянчень) вважають, що дипломатія не займається питаннями економіки чи управління безпосередньо, але одночасно вона, строго кажучи, не є частиною власне науки дипломатії, а її мінус – частиною історії дипломатії.

Інші (Лу Ї) усе ж стверджують, що економічна дипломатія поступово перетворюється на частину дипломатії поряд з багатосторонньою дипломатією, дипломатією найвищого керівництва та народною дипломатією.

Задля зміцнення теоретико-методологічної бази дипломатії автори докладають значних зусиль з висвітлення теорії та концепцій економічної дипломатії як за іноземними (передусім американськими та європейськими), так і небагатьма вітчизняними чинниками.

Це можна пояснити, зокрема, тим, що тривалий час попит на підручники з економічної дипломатії відчутно перевершував потребу та науковий інтерес до досліджень з аналогічної тематики. Природно, що у підручниках використовувалася в основному запозичена методологія наукових досліджень, запропонована свого часу К. Валтцем, А. Джорджем, С. ван Еверою, Г. Алісоном та іншими відомими іноземними фахівцями.

Численні, власне китайські розвідки вже не можна загалом розглядати як запозичені ззовні, оскільки їхні автори дедалі ширше спираються на особисто досягнуті ними теоретичні та науково-практичні результати.

Попри те, що дослідження зазнали певного зовнішнього методологічного впливу іноземних чинників, автори пропонують широкому загалу власні методи та підходи до його проведення. Так, китайськими науковцями обґрунтовано різницю між поняттями „захист торгівлі” та „протекціонізм у торгівлі”, що є якісно новим теоретичним доробком, вартим уваги зарубіжних експертів. Вони також обстоюють ідею про те, що якщо країна зіштовхується із економічною кризою, а її аграрна та промислова продукція зазнає зростаючого впливу ззовні, то вона має право на захист свого виробництва і торгівлі. Однак захисні заходи повинні здійснюватися у суворій відповідності із нормами СОТ. Якщо ж чинні правила цієї організації порушуються або ними зловживають, то це і є протекціонізм⁵.

Через новину предмету, дослідження у царині економічної дипломатії ведуться надзвичайно широким фронтом, долаючи певне відставання, спричинене, поміж іншим, закритістю для широкого загалу дипломатичної роботи на економічному напрямку в минулому. Слід враховувати, що у 1950-1970-х рр. у силу закритості, дослідники фактично були позбавлені доступу до відповідних матеріалів. Фактично у їх розпорядженні знаходилися поодинокі роботи китайських керівників на теми, пов'язані з визнанням КНР як торгової нації та зняттям економічного ембарго на тлі тогочасної політичної та дипломатичної ізоляції з боку країн За-

ходу. Тому автори вимушено залучали максимально широке коло іноземних джерел, у яких питання економічної дипломатії висвітлювалися як у ретроспективному (від середньовіччя до сьогодення) та територіальному (Європа, Африка, Азія), так і у галузевому (дипломатія у міждержавній торгівлі, комерції) й функціональному (дипломатія санкцій, ембарго) плані.

Сучасні автори з історії китайської дипломатії наводять чимало власних прикладів та оригінальних матеріалів стосовно становлення науки економічної дипломатії у Китаї, яка завдяки цьому у перспективі має набути класичних рис.

Безсумнівним досягненням китайської науки є успішний пошук нових джерел сьогодення й чітке розуміння предмету дослідження, що можна вважати кроком вперед.

Виразною ознакою зростання кількості і якості розвідок є вміщені в них результати теоретичних та практичних аспектів економічної дипломатії, які проявляються у ході глобалізації світового господарства.

На тлі її викликів важливість дипломатії зростає, у т. ч. у зв'язку із вразливістю китайської економіки та посиленням вимог стосовно її протидії впливу кризових процесів у світі.

Аналізуючи дипломатичну практику, китайські автори чітко визначили взаємозв'язок між економічним і іншим видами дипломатії. Серед прикладів забезпечення засобами економічної дипломатії цілей політичної дипломатії називають приклад з Тайванем, який використовує „дипломатію долара”, аби врятувати свій міжнародний імідж, залучити на свою сторону якомога більше країн світу.

Китайськими дослідниками здійснено спробу охопити у розвідках такі складні теми як співвідношення дипломатії у широкому сенсі та дипломатії економічної, механізм прийняття рішень в галузі економічної дипломатії та їх реалізація тощо.

Переходячи до галузевого принципу, китайські автори вдаються до методичного обґрунтування і прогнозування подальшого розвитку таких напрямків як енергетична та фінансова дипломатія, дипломатія, пов'язана з наданням зовнішньої допомоги (як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівні) та застосуванням економічних санкцій.

Насичені конкретикою національного досвіду, у китайській літературі досить докладно висвітлені дипломатичні зусилля із вступу Китаю до Світової Організації торгівлі, та із розв'язання торгових суперечок Китаю із своїми найбільшими торговельними партнерами – Європейським Союзом та Сполученими Штатами.

Висвітлюючи процес прийняття рішень в галузі економічної дипломатії та їх практичну реалізацію,

автори виокремлюють функції, які відіграють практично усі задіяні у відповідних сферах економічної дипломатії міністерства та відомства (від МЗС до міністерства сільського господарства та центробанку).

Розлогість викладу та інформативність змісту китайських робіт з економічної дипломатії, поміж іншим, надають їм довідкового характеру. Спираючись на викладену в них інформацію, зокрема, можна визначити, яке міністерство чи відомство відповідає за конкретне питання економічної дипломатії чи курує міжнародну організацію економічного спрямування.

Окремо розглянуті функції ЗДУ МЗС та неурядових міжнародних організацій Китаю, які розглядаються у контексті викликів сучасних процесів глобалізації, зазначаючи змін в залежності від конкретної ситуації та формування національних пріоритетів у тій чи іншій країні.

Більшість авторів вважає, що із зростанням масштабів міжнародних торговельно-економічних зв'язків та кількості їх безпосередніх учасників, функції ЗДУ ускладнюються, дедалі частіше виникають проблеми та конфлікти, які мають бути врегульовані засобами економічної дипломатії.

Робота у її царині усе частіше полягає у тому, аби знаходити компроміси між офіційними і бізнесовими колами Китаю та країн-партнерів, одночасно мінімізуючи можливість тиску чи прихованого шантажу з їх боку.

Із згаданих джерел, матеріалів та їх аналізу стає дедалі очевидним, що вимір успіхів та проблем сучасної економічної дипломатії КНР постійно розширюється, охоплюючи усе нові і нові сфери. Адже крім традиційної торговельної сфери економічної дипломатії, поле її діяльності поширюється на фінансовий сектор, енергетику, кредитну та валютну політику, інвестиційну співпрацю, зовнішню допомогу країнам, що розвиваються, охоплюючи навіть такі технічні питання як безпека харчових продуктів та військові - як захист судноплавства від піратства тощо.

Останнім часом до нових сфер дипломатичної роботи додається антикризовий менеджмент, координація заходів з іншими державами із упередження „ревіталізації” кризи, спільна розробка нових валютних, фінансових та платіжних інструментів, пошуки нових інтеграційних механізмів взаємодії національних економік тощо. Тому так необхідне для Китаю налагодження та забезпечення ефективних економічних, включаючи фінансові та валютні сектори, зв'язків й контактів з іноземними державами.

Як зазначають китайські дослідники, найбільш усталеною сферою діяльності економічної дипломатії є забезпеченні розвитку зовнішньої торгівлі

Китаю, оскільки китайська економіка значною мірою залежить від світового ринку і її зовнішня торгівля зазнає глибокого впливу кризових явищ та нестабільного характеру світової економіки⁶.

Адже, за даними Головного митного управління Китаю, обсяг зовнішньої торгівлі Китаю 2009 р. скоротився у порівнянні з попереднім роком і становив 2,21 трлн. дол. (-13,9% від показника 2008 р.) Втім, завдяки зусиллям держави і самого бізнесу, за десять місяців 2010 р. обсяг зовнішньої торгівлі Китаю у порівнянні із аналогічним періодом попереднього року виріс більш як на 36,3% і досяг 2,393 трлн.дол. За нинішніх, ще кризових, умов це можна вважати прогресом, що свідчить як про успіхи економічного поступу Китаю взагалі, так і про дипломатичні досягнення зокрема.

З метою створення належних політичних та організаційних умов власного економічного розвитку Китай демонструє високу дипломатичну активність у рамках СОТ. Практика майже десятирічного перебування у цій організації переконує Китай в тому, що членство у СОТ не означає усунення всіх обмежень, з якими доводилося мати справу китайській дипломатії. Адже відповідно до положень Протоколу про вступ Китаю до СОТ, за іншими членами організації було збережене право протягом наступних 15 років визнавати чи не визнавати ринковий статус китайської економіки. Закріплення за нею статусу перехідної невивідне для Китаю, дозволяючи країнам-конкурентам, зокрема під час антидемпінгових розслідувань, уникати врахування ціни на внутрішньому ринку КНР як країни-виробника, а натомість використовувати середню ціну на внутрішньому ринку країни-імпортера.

Тому зусилля китайських дипломатів були спрямовані на усунення останньої серйозної перешкоди на шляху до повноправної участі в глобальному торговельному режимі – визнанні ринкового характеру китайської економіки. Китайська сторона слушно аргументує свою позицію тим, що, починаючи з 1978 р., країна домоглася значних успіхів у розвитку економіки, тому членство у СОТ власне й означає її ринковий характер. Починаючи з 2004 р., майже вісім десятків країн визнали за Китаєм ринковий статус, включаючи Україну і Росію. Наполегливі зусилля дипломатів вживаються задля надання даного статусу Китаю розвинутими країнами, насамперед США, Японію та країнами-членами Євросоюзу. Проте час йде на користь Китаю: якщо китайській дипломатії не вдасться досягти угод на двосторонній основі, то 2016 р. дія обмежувального положення протоколу мине, і статус ринкової економіки Китаю буде наданий відповідно СОТівських документів і правил без будь-яких обмежень чи передумов.

За допомогою інструментів економічної дипломатії Китай бере активну участь у процесах регулювання глобального режиму торгівлі. Якщо до 2001 р. основним завданням було поновлення повноправної участі в ньому, то після вступу до СОТ – захист національних інтересів у глобальній торгівлі товарами та послугами. Китайська сторона є повноправним учасником поточного дохійського раунду (на відміну від попереднього, уругвайського раунду, з чинними на той час для КНР обмеженнями). Певний час китайська сторона, виявляючи готовність до поновлення переговорів, прагне їх продовження на основі вже досягнутих домовленостей, наголошуючи на тому, що учасники переговорів, у першу чергу розвинуті країни, мають виявляти конструктивніший підхід, йти на поступки „слабким” економікам, сприяючи якнайшвидшому досягненню домовленостей по всіх пунктах порядку денного і скорішому завершенню переговорів.

В умовах світової фінансової кризи гострою виявилася проблема торговельного протекціонізму. Прагнучи захистити національну промисловість, економічна дипломатія Китаю веде моніторинг запровадження іншими країнами явних і прихованих обмежень чи навіть заборон стосовно імпортованих товарів і оприлюднення його результатів. Завдяки зібраній інформації, в тому числі з китайських джерел, Світовий банк та секретаріат СОТ, починаючи з 2009 р., змушені констатувати поширення практики протекціоністських заходів. Не зважаючи на зобов'язання, підтвержені під час саміту Групи-20, що відбувся у квітні 2010 р. у Вашингтоні, протекціоністська практика продовжується. З цього приводу дипломатичні чинники Китаю неодноразово висловлювалися проти торговельного протекціонізму і закликали міжнародне співтовариство до об'єднання зусиль задля протидії щодо розвинутих країн.

Проте економічна дипломатія не обмежується боротьбою за статус чи за „валові показники” зовнішніх економічних зв'язків, масу товарного експорту-імпорту. Мова йдеться про активний пошук за кордоном сучасних технологій, серед яких найбільший інтерес становлять для Китаю технології в сфері енергетики та охорони навколишнього середовища.

Слід наголосити, що, за китайськими даними, протягом 1984–2007 рр. Китай уклав близько 10 тис. контрактів про придбання високих технологій на загальну суму 25,42 млрд. дол. Основним джерелом надходження високих технологій є країни-члени Євросоюзу та Японія. Лише у європейських країнах Китай придбав майже 30 тис. технологій на загальну суму 111,1 млрд. дол., що склало 40%

усього імпорту високих технологій країни. Останнім США в рамках так званої «стратегічної торгівлі» також перетворюються на джерело важливих для Китаю технологій.

У колі інтересів економічної дипломатії Китаю перебуває низка міжнародних ініціатив та угод. Так, під пильним оком перебуває реалізація Цілей розвитку тисячоліття – MDG, виконання розвинутими країнами зобов'язань перед країнами, що розвиваються, створення сприятливих умов, у тому числі встановлення прийнятних цін для придбання технологій окремими зацікавленими країнами⁶.

Стан справ у цій сфері далекий від бажаного, тому вочевидь китайська дипломатія виходить з того, що, не зважаючи на зобов'язання розвинутих країн, зміни відбуваються надто повільно. Тому нею вживаються заходи, аби допомогти країнам, що розвиваються, адаптуватися, наприклад, до глибоких змін клімату та зробити свій внесок у протидію їх негативного впливу на економіку і соціум. Так, на різних міжнародних форумах, в тому числі китайські дипломати обстоюють внесену 2009 р. Китаєм ініціативу щодо створення глобального механізму, що займається передачею технологій, їхньою адаптацією у країнах, що розвиваються, та фінансуванням відповідних програм.

Економічна дипломатія, позиціонуючи власну державу як країну, що розвивається, водночас активно просуває на афро-латиноамериканському напрямку власні технологічні доробки для аграрного сектора, телекомунікацій, охорони здоров'я, медицини, систем телефонного зв'язку, водоочистки, та ін.

Патенти, ноу-хау та/або обладнання на їх основі передаються існуючими каналами економічного та науково-технічного співробітництва, а також через міжурядові проекти технічної допомоги. Деякі з проектів розраховані на демонстраційний, показовий ефект, не приносячи реальних результатів. Водночас набуває масштабів створення капіталоемних об'єктів, таких як іригаційні споруди, агропромислові парки, а також запровадження соціально-орієнтованих заходів, які приносять країнам, що розвиваються, важливі результати. Як приклади ефективної взаємодії Китаю з групою названих країн наводяться такі як застосування засобів китайської традиційної медицини проти холери, вірусу H1N1 та інших небезпечних для здоров'я їхнього населення захворювань.

Починаючи з середини 1990-х рр. поширюється використання технічних («зелених») бар'єрів. На відміну від тарифного та нетарифного регулювання, що обмежене рішеннями уругвайського раунду, техбар'єри пов'язані із стандартами якості та безпеки продуктів. Аргументом на користь посту-

пового запровадження дедалі суворіших стандартів є прагнення національних урядів захистити споживачів, передусім їхнє здоров'я.

Так, ще 1993 р. Єврокомісія, а згодом аналогічні японські та американські структури, в односторонньому порядку запровадили нові стандарти якості чайного листа. В подальшому кількість та сфери запровадження стандартів харчової безпеки поширилися практично на усі харчові й сировинні біологічні продукти.

У цьому зв'язку китайській дипломатії довелося певний час захищатися від критики в рамках інформаційної кампанії, що розгорнулася на Заході, стосовно начебто низької якості харчових продуктів та екобезпеки продукції китайського виробництва. Китайській стороні довелося доводити, що показники якості і безпеки експортних товарів з Китаю не нижче, а в деяких випадках навіть вище, ніж аналогічні показники європейських, американських і японських товарів⁸.

Водночас в Китаї визнана необхідність забезпечення захисту виробників продуктів та постачальників біосировини, зокрема, забезпечення адекватного реагування на вимоги розвинутих країн, реалізації пропозиції експертів щодо адаптування виробничих процесів їх виробництва та пакування до вимог тамтешніх споживачів.

З метою забезпечення національних стандартів якості та безпеки, створення системи контролю за їхнім дотриманням підвищено статус Головного державного управління контролю якості, інспекції та карантину, ухвалено закон КНР про безпеку харчових продуктів (2009 р.), практично завершено розподіл повноважень між міністерствами/відомствами, діє державна комісія з координації їхньої діяльності тощо.

З іншого боку, в результаті проведеної роботи, зокрема, набули чинності десятки нових нормативно-правових актів й сотні нових стандартів Китаю, що примусили іноземних виробників пристосовуватися до більше високих вимог стосовно імпортової продукції на китайському ринку.

Водночас, уникаючи конфронтації та суперечок, Китай виступає за відмову від практики навмисного використання техбар'єрів для захисту внутрішнього ринку від конкуренції з боку імпортованих товарів, виступаючи проти того, аби вони ставали перешкодою на шляху вільної торгівлі товарами.

Натомість китайська дипломатія закликає до розвитку міжнародного співробітництва з питань безпеки харчових продуктів, беручи участь у міжнародних заходах з відповідної проблематики.

Паралельно переговорам про вищезгаданий ринковий статус китайська дипломатія веде перемовини про створення зон вільної торгівлі. У

зв'язку з тим, що Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) є найбільшим об'єднанням держав, розташованих у географічній близькості від КНР, показовим можна назвати приклад створення зони вільної торгівлі САFTA саме з нею.

Як пріоритетні напрямки економічного співробітництва з АСЕАН можна виділити співробітництво в аграрній, видобувній, переробній, транспортній, будівельній та, особливо, фінансовій (кредитування, страхування тощо) сферах.

Проте пріоритетним напрямком економічної дипломатії залишається залучення іноземних інвестицій задля освоєння нових технологій та менеджменту у сфері виробництва товарів та послуг, що особливо важливо у зв'язку з реалізацією стратегії модернізації старої промислової бази Північно-Східного Китаю, а також програм прискорення розвитку Центрального та Західного Китаю.

У цих регіонах на відміну від Східного Китаю, не зважаючи на збільшення асигнувань із центрального бюджету, продовжує відчуватися дефіцит інвестицій. Нестача капіталовкладень, у свою чергу, перешкоджає вирішенню одного з головних завдань економічної політики – подолання бідності та підвищення рівня життя населення. У зв'язку із скороченням інвестиційних потоків через світову фінансову кризу завдання економічної дипломатії Китаю щодо залучення нових іноземних інвестицій набуло ще більшої ваги.

Екскурс у економічну історію Китаю свідчить про те, що з початком політики реформ і відкритості (кінець 1978 р.) перші інвестиції надійшли з Гонконгу, пізніше – з Тайваню. Другим за значенням і обсягом джерелом надходження іноземних інвестицій стали країни Південно-Східної Азії, у яких провідні позиції посідають китайські емігранти. На важливе джерело іноземних інвестицій перетворилися Японія та Республіка Корея. Постійно зростає обсяг інвестицій, залучених зі США та країн ЄС. Очікується, що 2010 року загальний обсяг іноземних інвестицій у китайську економіку сягне позначки 100 млрд дол. (другий показник у світі після США).

Одночасно все значущим і масштабнішим серед завдань економічної дипломатії КНР має сприяння національним інвестиціям за кордоном.

Адже за існуючими оцінками, 2010 р. обсяг китайських інвестицій за кордоном мав сягати близько 60 млрд дол. За цим показником Китай посів 4 місце як найбільший інвестор у світі. Усього останніми роками в 180 країнах світу було створено понад 13 тис. китайських підприємств, сумарний обсяг інвестицій у статутний капітал яких вже становить понад 245 млрд дол. При цьому слід врахувати, що 70% китайських інвестицій надхо-

дять до Гонконгу, тобто регіону, де діє пільговий податковий режим.

Розширюється експорт китайських інвестицій до країн Азії, Африки, Східної Європи, Латинської Америки. Здійснюються спроби капіталовкладень у США, Канаді, країнах ЄС. У якості одного з перспективних напрямків розглядається Росія.

Через велику чисельність населення країни – понад 1,35 млрд. чол., у відповідності із власними перевагами у міжнародному поділі праці, Китай у першу чергу пропонує на зовнішньому ринку свою робочу силу. Одним з напрямків її використання стало відкриття на території КНР підприємств за участю іноземного капіталу. Вироблена на підприємствах продукція потім реекспортується до країн ЄС, до США, Японії. Із розвитком виробничих потужностей та насиченням ринків розвинутих країн частина продукції стала постачатися на географічно близькі до Китаю ринки країн Південно-Східної Азії. У міру зростання профіциту в торгівлі з розвинутими країнами з боку останніх усі частіше стало порушуватися питання щодо необхідності стимулювання внутрішнього споживання. Падіння попиту на зовнішніх ринках внаслідок світової фінансової кризи, скорочення виробництва й робочих місць зробили завдання часткової переорієнтації виробництва на внутрішній ринок ще більш актуальним⁹.

Іншим напрямком використання трудових ресурсів стала контрактація китайських фахівців і робітників для роботи за кордоном, головним чином для участі в інфраструктурному будівництві. Економічна дипломатія покликана сприяти пошуку нових можливостей для співробітництва у використанні китайських трудових ресурсів за кордоном.

Слід мати на увазі, що станом на 2009 р. обсяг виконаних китайськими підрядниками робіт склав 56,6 млрд. дол., обсяг нових контрактів – 104,6 млрд. дол. На роботі за кордоном перебувало близько 740 тис. чол. Тільки у РФ на різних роботах у російських регіонах зайнято понад 30 тис. китайських працівників. Найбільше число китайських фахівців і робітників традиційно прямує в Хабаровський, Приморський краї та Читинську область РФ. Частина китайських мігрантів використовується для реалізації проектів у Санкт-Петербурзі та Москві.

З огляду на динамічне зростання обсягів енергоспоживання в країні, перед Китаєм постало завдання покриття дефіциту енергетичних ресурсів за рахунок імпорту. На економічну дипломатію було покладено практичне вирішення цього завдання. З одного боку, ведеться робота із забезпечення стабільних поставок енергетичних ресурсів з Близького та Середнього Сходу (Саудівська Аравія, Іран, Пакистан), будучи традиційним і головним джере-

лом імпорту нафти й газу (близько 55% імпортованих потреб).

Іншим важливим напрямком імпорту енергетичних ресурсів останніми роками стала Африка (Ангола, Судан, Нігерія, Алжир, Конго та ін.). Для забезпечення диверсифікованості постачань нафти та газу Китай активно опановує нафтові ринки держав Центральної Азії та Росії. Так, у відповідності із досягнутими домовленостями, 2011–2030 рр. з Росії до Китаю буде експортовано близько 300 млн. тонн нафти, тобто приблизно по 15 млн. тон/рік. За даними газети Женьмінь жибао, між Китаєм і Росією укладено довгострокові угоди про імпорт з Росії енергетичного вугілля та скрапленого газу¹⁰.

Економічна дипломатія Китаю вживає зусиль з інтернаціоналізації національної валюти, які помітно активізувалися в умовах світової кризи. У результаті зміцнення позицій країни на світових фінансових ринках, у тому числі завдяки найбільшим валютним запасам у світі – майже 2 трлн. дол. США, макрорегіонам дельта рік Янцзи та Чжуцзян надано право використовувати юань у торговельних і інших розрахунках зі спеціальними адміністративними районами Гонконг та Макао. Одночасно таке ж право отримали Гуансі-Чжуанський автономний район та провінція Юньнань для розрахунків з державами-учасниками САФТА. 2009 р. прийнято рішення про перетворення Шанхая у міжнародний фінансовий центр і ухвалено відповідну програму дій до 2020 р. Китайський уряд також надав Шанхаю та чотирьом містам провінції Гуандун (Гуанчжоу, Дунгуань, Шеньчжень, Чжухай) право використати юань у зовнішніх розрахунках. Крім того, центральними банками материка й Гонконгу була укладена угода про обмін 200 млрд. юанів для їх наступного використання у двосторонніх розрахунках. Аналогічні угоди були підписані між Народним банком Китаю та центральними банками Південної Кореї, Малайзії, Білорусі, Індонезії та Аргентини.

Нині китайські дипломати просують пропозицію щодо активнішого використання спеціальних прав запозичення (скорочення англійською мовою - SDR) Міжнародного валютного фонду як нової глобальної резервної валюти, що була б прив'язана до розширеного, у тому числі за рахунок участі китайського юаню, мультивалютного кошику.

Світова фінансова криза співпала з початком чергового етапу структурних перетворень у економіці Китаю. Не зважаючи на негативний вплив кризи, уряд КНР вирішив використати його як можливість для переходу до більш якісної моделі соціально-економічного розвитку. Економічна дипломатія країни повинна була забезпечити всі необхідні для цього зовнішні умови. У зв'язку із зрос-

таючим значенням Групи-20 („двадцятки”) як головного міжнародного антикризового механізму китайська сторона прагне активно використати можливості її самітів для підвищення ролі та авторитету Китаю на світовій арені.

Як вважають у Пекіні, одна з основних причин світової фінансової кризи полягає у хибній макроекономічній політиці урядів ряду держав, що призвела до створення помилкової моделі розвитку, заснованої на низькому рівні нагромадження і високому рівні споживання, включаючи надмірне прагнення фінансових установ до отримання надприбутків.

Даються взнаки й недостатній контроль за рейтинговими агенціями, що здійснюють оцінку ефективності іноземних фінансових установ, невідповідність рівня фінансового контролю масштабам інновацій у фінансовій сфері тощо. У цьому зв'язку на різних міжнародних форумах китайські дипломати та експерти виступають за посилення контрольних функцій національних урядів та міжнародних організацій за фінансовою сферою та пропонують сприяння у повноцінному розвитку багатостороннього торговельного механізму, включаючи його фінансовий аспект.

Зокрема, китайські фахівці виявили готовність вжити скоординованих заходів задля реформування міжнародної фінансової системи та будівництва нового світового фінансового порядку. До найбільш конструктивних та актуальних належать їхні пропозиції забезпечити ефективність міжнародного фінансового нагляду і працювати у напрямку профілактики поширення фінансових ризиків.

В умовах кризи підвищена увага китайської економічної дипломатії повернута до протидії торговельному та інвестиційному протекціонізму, збереження сприятливих умов для обмінів робочою силою в рамках міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації. Серед значущих і термінових проблем, що очікують на розв'язаннями методами економічної дипломатії - якнайшвидше поновлення багатосторонніх переговорів у рамках дохійського раунду, недопущення скорочення економічної та технічної допомоги розвинутих держав країнам, що розвиваються, в рамках реалізації Цілей розвитку тисячоліття та йоганесбурзьких принципів розвитку, реформування міжнародних фінансових інститутів, розширення представництва і надання права голосу країнам, що розвиваються тощо.

Таким чином, китайській економічній дипломатії в цілому вдається забезпечувати захист національних інтересів практично за всім пунктами порядку денного «двадцятки».

Паралельно роботі в рамках Групи-20 економічною дипломатією використовуються інші міжна-

родні платформи, зокрема форуми ASEM (Азія-Європа), АРЕС (Азійсько-тихоокеанське економічне співробітництво), WEF (Всесвітній економічний форум), Боаоський азійський форум, заходи в рамках G-8 (Групи-8) за участю Китаю тощо.

Для демонстрації відкритості Китаю співробітництву у зазначених сферах до ряду розвинутих країн були відряджені китайські делегації та робочі групи задля сприяння торгівлі та інвестиціям, тощо. Європейські країни регулярно відвідують китайські закупівельні делегації.

Ще одним важливим завданням дипломатії КНР є сприяння в отриманні Китаєм економічної та технічної допомоги. До донорів Китаю нині належать Світовий банк, Азійський банк розвитку, Європейський інвестиційний банк, МВФ, ОЕСР, ПРООН, ЮНІДО, ЮНКТАД, Єврокомісія, а також Австралія, Австрія, Бельгія, Великобританія, Німеччина, Японія та низка інших розвинутих країн. До реалізації програм і проектів допомоги залучені їх численні неурядові (некомерційні) організації, фонди тощо. Донорські кошти допомагають проведенню реформ господарського механізму, покращанню рівня управління на макро- та мікрорівні. Особлива увага приділяється програмам і проектам у сфері енергетики, охорони навколишнього середовища, транспорту і зв'язку, підготовки та перепідготовки кадрів.

У свою чергу, КНР надає економічну та технічну допомогу країнам, що розвиваються. Основна частина допомоги надходить до країн Азії, Африки та Східної Європи. Найбільшими реципієнтами китайської допомоги тривалий час є В'єтнам, Камбоджа та КНДР.

Існує необхідність забезпечення економічних інтересів Китаю військовими засобами. Згідно рішення Уряду КНР, в район Індійського океану, де діють пірати, регулярно прямують групи суден китайських військово-морських сил для патрулювання вод Аденської затоки та конвоювання судів.

Як відомо, 1971 р. Китайській Народній Республіці вдалося відновити членство в Організації Об'єднаних Націй. Наслідком цього стала втрата членства Тайваню в органах і спеціалізованих установах ООН. Аби заручатися підтримкою з боку країн, що розвиваються, острів активно використовував так звану «дипломатію долара». Наступним кроком стало створення 1996 р. т.зв. „Міжнародного фонду співробітництва та розвитку” Тайваню, якому було доручене управління програмами міжнародної допомоги. Внаслідок діяльності фонду деякі держави, наприклад Македонія та Сенегал, тимчасово встановили дипломатичні стосунки з Тайванем, що привело до розриву дипвідносин із КНР, які нині поновлено.

Для протидії цьому явищу Китаєм використані

„дзеркальні” фінансові інструменти, зокрема виділення країнам, які збираються встановити з Тайванем дипвідносини, матеріальної, як правило безоплатної, допомоги, надання пільгових позик та кредитів, запровадження для їхніх експортних товарів пільгового режиму імпорту на китайський ринок, розгортання масштабних проектів техніко-економічного співробітництва (технопарків, бізнес-інкубаторів, центрів культури та дозвілля, закладів охорони здоров'я тощо). Завдяки вжитим Пекіном заходам питання про включення поодиноких пропозицій щодо відновлення членства Тайваню до порядку денного ООН було відхилене, значно скоротилося число держав, що підтримують із ним дипломатичні відносини (2009 р. залишилося менше двох десятків малих держави).

Водночас, на думку китайських авторів, криза світового господарства надає Китаю можливість переорієнтувати свої зусилля на проведення модернізації власної економіки, продовження будівництва інфраструктури, згортання неефективних галузей з мінімальними соціальними втратами, активізації пошуку нових, адекватних сучасним викликам та умовам економічного співробітництва, шляхів виходу національної економіки на світовий ринок.

Наразі процес становлення механізму й методів економічної дипломатії в основному завершився, хоча триває їхнє вдосконалювання, пошук нових можливостей. Відтак Китай намагається підходити до рішення завдань на системній, комплексній основі. Позиції Китаю з питань економічної дипломатії характеризують дедалі зростаюча твердість у відстоюванні власних інтересів, послідовність у виконанні завдань Центру. Одночасно дипломатія набула можливості проявляти гнучкість, йти на тактичні поступки, коли цього вимагають всі ті ж інтереси.

Важливе місце в наукових розвідках приділяється інформаційній роботі. Зовнішньополітична активність спрямована на те, аби підкреслити мирний характер розвитку Китаю, відсутність загроз інтересам інших країн, його прагнення до співробітництва на основі принципів рівності та взаємної вигоди. Вона намагається продемонструвати прагнення Китаю вирішувати міжнародні проблеми на ґрунті справедливості, з урахуванням інтересів всіх сторін, формує образ захисника інтересів інших країн, що розвиваються.

Досвід безпосередньої участі автора в українсько-китайських переговорах протягом 1990-х–2000-х рр. (в тому числі у якості координатора 1–5 засідань Міжурядової українсько-китайської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва), дозволяє виокремити деякі риси переговорного процесу.

По-перше, дипломатичним переговорам на економічну тематику передують ретельна підготовка китайської сторони, під час якої, як правило, збирається і аналізується уся доступна інформація. Це ж стосується складу делегації партнерів-переговорників та персональна інформація щодо її окремих членів. Інколи відчувається, що китайські партнери обізнані навіть із відмінностями позицій у середовищі українських колег з того чи іншого питання, схильності до поступок з проблем, що підлягають обговоренню тощо.

Як правило, китайською стороною склад національної делегації формується завчасно, визначаються тактика під час переговорів, позиції максимум і мінімум, умови й порядок поступок. Китайські делегації, за поодинокими винятками, добре підготовлені, залучаючи до роботи наукові установи та дослідницькі центри.

По-друге, на початку переговорів китайською делегацією виголошується позиція-максимум. Характерною рисою ходу переговорів є модель поведінки керівників китайських делегацій, які, маючи владні повноваження, усе ж прагнуть прислухатися до думки інших членів делегації. Часто з окремих питань надають їм право виступити, прямо обговорювати питання з партнерами. У деяких випадках керівники китайських делегацій передають право ведення переговорів одному із найбільш підготовлених членів делегації.

По-третє, китайськими дипломатами неформальна обстановка перерв використовується для спільного з партнерами пошуку варіантів розв'язання проблем, що виникли у ході переговорів. Незалежно від результатів, досягнутих під час перемовин, китайська сторона назовні демонструє своє задоволення від їх проведення.

По-четверте, у разі продовження переговорів, китайська сторона, як правило, намагається прискорити переговорний процес, надаючи не тільки дипломатам, а й запрошеним фахівцям можливість оперативно пропонувати варіанти розв'язання обговорюваних проблем. Якщо ж форматом переговорів передбачена участь експертів як переговорників, то вони, даючи офіційним особам можливість відпочинку, несуть основний тягар тривалих і напружених переговорів. У разі нестачі денного часу для завершення переговорів, китайські експерти інколи наполягають на їх продовженні у позаробочий час.

По-п'яте, поступки найчастіше робляться тільки наприкінці переговорів, коли стає очевидним, що партнери проявляють зустрічну твердість і послідовність, і переговори можуть зайти у „глухий кут”.

У цілому стрімке зміцнення позицій КНР у світі свідчить про ефективність та успіхи переговорного блоку її економічної дипломатії, що сприяє форму-

ванню позитивного іміджу Китаю на міжнародній арені.

Деякі китайські науковці вважають, що у цілому економічна дипломатія КНР за окремими напрямками досягла рівня економічної дипломатії розвинутих країн, маючи досить широкий арсенал методів та інструментів виконання завдань, які стоять перед нею, накопичивши досвід, отриманий в ході загальної дипломатичної практики Китаю¹¹.

Виразне „економічне перефарбування” китайської дипломатії не залишає сумнівів у тому, що вона вступає у стадію ефективного розвитку. Очевидно, що з подальшим поступом Китаю, його економічна дипломатія гратиме усе помітнішу роль у загальній дипломатичній практиці держави, що у

перспективі перетворює її вивчення на усе більш актуальне завдання.

На нашу думку, досягнення і проблеми китайської економічної дипломатії представляють неабиякий інтерес не тільки для вітчизняних дипломатів, співробітників центральних органів виконавчої влади, які задіяні у роботі Міжурядової українсько-китайської комісії з торговельно-економічного співробітництва, комісії з питань науки та техніки, ВТС, а й для представників ділових кіл України, які працюють на китайському ринку, а також як джерело важливої інформації для місцевих органів влади, викладачів, науковців та студентів українських ВНЗ відповідного профілю.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Румянцев А.П. «Українська дипломатія» – Українська дипломатична енциклопедія. – К.: Знання України.- 2004.- Т.1; Комерційна дипломатія. Торговельна політика і право. Навчальний посібник. – Львів: Астролябія.– 2005.– 520 с.
- ² Хе Чжуншунь. Чжунго цзінцзі вайцзяо яньцзю – лі лунь хе шицзянь) Дослідження з економічної дипломатії Китаю: теорія і практика.-Пекин:Шану іншугуань, 2008.– 315 с.
- ³ Чжунго цзінцзі вайцзяо луьцун (Теоретичний збірник з економічної дипломатії Китаю). За ред. Чжан Ювеня, Лю Шугуана.-Пекин: Цзінцзі кесюе чубаньше, 2009.– 317 с.
- ⁴ У китайських дослідженнях з історії економічної дипломатії широко використовувався теоретичний доробок та методологічна основа західних істориків, зокрема, роботи Д. Кунца щодо економічної дипломатії за часів «холодної війни» (1997 р.), М.Дауді та М. Даджані – щодо застосування санкцій засобами економічної дипломатії (1985 р.); Гуверовського інституту - щодо економічної дипломатії Японії (1984 р.), Інституту Седжонг - щодо торгової дипломатії Республіки Корея (1995 р.) тощо.
- ⁵ Чжан Сюебінь.Цзінцзі вайцзяо (Економічна дипломатія).- Пекин: Бейцзін дасюе чубаньше.– 2003.– 315 с.
- ⁶ Жоу Юньшен. Цзінцзі вайцзяо (Економічна дипломатія).- Пекин:Чжунго ціннянь чубаньше.– 2004. – 298 с.
- ⁷ Ю Яньчжу, гол.ред. Цзінцзі вайцзяо гайлунь (Вступ до економічної дипломатії).-Чанша: Хунань женьмін чубаньше.–1997.–267 с.
- ⁸ Лю Цзін. Чжунго цзінцзі вайцзяо юй дуй вай цзінмао гуансі (Китайська економічна дипломатія та зовнішня торгівля)//Шехуей кесюецзя.–2004.–№3.– С.34.
- ⁹ Цзян Жуйпін. Дандай чжунго цзінцзі вайцзяо: цзіюй юй тяочжань (Сучасна економічна дипломатія Китаю: можливості та виклики)//Вайцзяо піньлунь.-2009.-№5.-С.72.
- ¹⁰ Ши Найсінь. Цзінцзі цюаньцзоухуа юй Чжунго цзінцзі (Економічна глобалізація і економіка Китаю). Пекин: Шехуей кесюе веньсянь чубаньше. – 2005 г. – С. 71
- ¹¹ Чжун-Е цянью шу цзінь мейтань сеї (Китай і Росія уклали угоду про співробітництво в вугільній галузі)//Женьмін жибאו.–2010. – 13 вересня.

Velichko V.V. The development of China's economic diplomacy, scientific approaches, progress and challenges/ Diplomatic Academy of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.

The paper addresses to China's economic diplomacy performance and its related research, emphasizing its rising role in national foreign economic policy and contribution to PRC foreign trade promotion and rapid economic development in general.

Keywords: economic diplomacy, protectionism, technical barriers.

Величко В.В. Развитие китайской экономической дипломатии: научные подходы, достижения и проблемы / Дипломатическая академия Украины при Министерстве иностранных дел Украины.

Статья содержит анализ направлений деятельности экономической дипломатии Китая и соответствующих исследований с акцентом на ее растущую роль в национальной внешнеторговой политике, вклад в развитие внешней торговли и быстрый рост экономики КНР в целом.

Ключевые слова: экономическая дипломатия, протекционизм, технические барьеры.

Стаття надійшла до редколегії 10.03.2010

Прийнята до друку 10.05.2010